

Recenzie

BRTÁŇOVÁ, Erika – SOUKUP, Daniel

a kol. *Z dejín kázňovej prózy I.*

Bratislava: VEDA, 2019.

ISBN 978-80-224-1781-5.

Vedecká monografia *Z dejín kázňovej prózy* je dielom viacerých autorov, ktorých pozornosť sa upriamuje na dejiny kázňovej prózy slovenskej a českej proveniencie. Jednotlivé kapitoly ponúkajú interpretácie kázni rôzneho druhu a charakteru, čím daná publikácia výrazne prispieva k sprístupneniu tejto do dnešných čias ešte stále málo preštudovanej a zviditeľnenej časti literárnych dejín. Autori sa nezameriavajú len na genealógiu žánru, popri tom sledujú používanie jazykových a štylistických prostriedkov, skúmajú témy, ktoré v kázňach rezonujú, a v neposlednom rade sa venujú aj historickým, politickým či sociálnokultúrnym súvislostiam.

Prvá kapitola, ktorej autorom je Martin Braxatoris, zastupuje najstaršiu vrstvu domáceho kazateľstva. Autor skúma vplyv rétoriky na myšlienkovú, tematicko-motivickú či kompozičnú rovinu vybraných textov; vychádza z presvedčenia, že rétorika nebola určujúca len vo vzťahu ku kompozičnej a štylistickej rovine, ale zreteľne sa premietla aj do ideovej roviny. Z tohto hľadiska si pozornosť zaslúžia miesta, kde sa autor zamýšľa nad dôsledkami prarodičovského pádu. Nastoľuje otázku, čo a akým spôsobom sa prenáša na potomstvo. Podrobne analyzuje, či sa prvotný Adamov hriech preniesol na celé jeho potomstvo, či bol hriechom, ktorý sa plodil prostredníctvom uspokojovania potrieb (hlad, smäd a i.). V súvislosti s danou problematikou autor navrhuje používanie termínu generalizačný transfer.

V druhej kapitole Eva Frimmová už posúva čitateľa do obdobia humanizmu, konkrétne

ho zorientúva v rétorike katolíckeho kazateľa Richarda Bartoliniho. Autorka opisuje, z čoho vlastne pozostáva Bartoliniho reč; približuje jeho tri knihy, do ktorých zhrnul svoj rozsiahly korpus textov; predkladá schému, podľa ktorej sa odvíjala jedna z jeho rečí, a záverom hodnotí Bartoliniho reč ako politickú, propagandistickú a panegyrickú.

Rétorickej stránke kázni je venovaný aj príspevok Márie Šibalovej, ktorá ju hodnotí na príklade evanjelického kazateľa Leonarda Stöckela a jeho celoživotného diela *Postilla* z roku 1596, pozostávajúceho z latinských kázni (napr. *Kázeň k evanjeliu Kristovho narodenia*). Autorka zdôrazňuje, že kázeň sa pre reformátorov stala ústrednou časťou bohoslužieb, pričom jej hlavnou témou bola náuka rodiaceho sa reformačného učenia. Práve L. Stöckel stál na čele rozširujúcej sa reformácie v Uhorsku, vo svojich kázňach sa pridržal antickej rétoriky a využíval široké spektrum argumentačných postupov.

Z rovnakého konfesijného prostredia, aj keď s posunom niekoľkých desaťročí, pochádza aj výber kázňovej tvorby Matýáša Hoë z Hoëneggu, ktorý v ďalšej kapitole hodnotí Aneta Kubalová. Predstavuje tri zbierky kázni tohto autora publikované pri príležitosti reformačného jubilea v roku 1617. Ako uvádza, centrálnou osou všetkých kázni sú verbálne ataky na pápeža, ktorého daný autor identifikuje s postavou antikrista, čím nadväzuje na luterovskú rétoriku. A. Kubalová však zdôrazňuje, že kázne uvedeného autora nie sú len protipápežské, ale i pro-cisárske, keďže v nich vidieť snahu získať si cisára na svoju stranu; možno ich vnímať ako konfesijno-politickú agitáciu.

Pohrebna homiletika z evanjelického prostredia je témou kapitoly, ktorú napísala Radmila Prchal Pavlíčková. Zameriava

sa na českých exulantov, ktorí pôsobili ako tlačiar, autori či objednávateľia funerálnej homiletiky na území Trenčína. Ako autorka upozorňuje, pri evanjelickom pohrebe nejde o aktivity pre dušu zomrelého, ale o utešenie a poučenie pozostalých. Tieto kázne sa preto pre pozostalých stávali rodinnou pamiatkou a postupne sa začleňovali do náboženskej vzdelávacej literatúry.

Pohrebnou homiletikou z katolíckeho prostredia sa zaoberá Miloš Sládek. Ako upozorňuje, kým sviatočných kázni sa zachovalo viacero (tlačili sa v zbierkach), nedeľné kázne sa zachovali výhradne v postilách. Podľa autora sa venovali siedmim smrteľným hriechom a dominovala im tematika Božieho milosrdenstva, Božej lásky, vzťahu človeka k Bohu a Boha k človeku. Autor v prílohe uvádza aj konkrétne príklady tém nedeľných kázni.

Kázňam z katolíckeho prostredia sa venuje aj Daniel Soukup. Konkrétne ide o sviatočnú homiletiku tematicky zameranú na obriezku slávnosť, ktorú podrobne opisuje vo svojej kázni Štefan František Náchodský. Autor upozorňuje, že Náchodského opis židovskej obriezky bol prednesený v kázni vo vianočnej oktáve a nepriamo odkazuje na milosrdnú sošku Jezuliatka s krížom. Kristova obriezka má byť predzvesťou jeho umučenia, preto dieťa drží v ruke kríž. Autor analyzuje tematiku kázne z pohľadu teologického.

Jana Maroszová analyzuje sviatočné kázne dominikána Cyrila Rigu. Zameriava sa na obsah a formu kritiky, presnejšie prostriedky, ktoré pri jej uskutočňovaní autor využíva. Upozorňuje na vysokú mieru kritickosti v jeho kázňach. Dospieva k záveru, že postavy svätcov neslúžia Rigovi za vzor a na oslavu cnostného života, ale skôr ich využíva v kritike upadajúcich mravov, vlažnosti vo viere a pokrytectva duchovných.

Príspevok Ivety Coufalovej je venovaný príležitostným kázňam, prevažne pohrebným. Autorka upriamuje pozornosť na obdobie

ortodoxnej fázy luteranizmu, keď sa v kázňach objavovali odkazy na Jána Husa a Jána Nepomuckého. Zisťuje, že práve príležitostné kázne predstavujú dôležitý prameň umožňujúci nahliadnuť do aktuálneho života luteránov.

Erika Juríková analyzuje vo svojom príspevku pohrebné reči vydané v trnavskej akademickej tlačiarne. Zameriava sa na ich štýl, motívy a inšpiračné zdroje. Poukazuje na skutočnosť, že tieto kázne mali lyrickú aj epickú formu a vyznačovali sa výraznými panegyrickými prvkami inšpirovanými antickou mytológiou v komplexe biblickej tradície.

Úplne iného charakteru je príspevok Gabriely Mihalkovej, ktorý približuje kázeň z pohľadu lingvistiky. Autorka konkrétne analyzuje využívanie deiktických prostriedkov v kázňach Jozefa Ignáca Bajzu, publikovaných v päťväzkovom vydaní *Kresťanského katolíckeho náboženstva*, pričom konštatuje, že ich výskyt je v jeho rečiach nepravidelný.

Za prínosný možno označiť aj príspevok Angely Škovierovej o sociálnych a národnostných aspektoch v kazateľskej tvorbe nášho kultúrneho prostredia. Autorka poukazuje na prejavy barokového slavizmu, zmieňuje sa o jeho predstaviteľoch atď. Zvláštnu pozornosť venuje kultu svätých, najmä Panny Márie, ako dôležitého nástroja formovania náboženského povedomia. Poukazuje na postupné vytváranie kultu Sedembolestnej Panny Márie ako protiváhu kultu Panny Márie – Veľkej panej Uhrov. V závere upozorňuje na skutočnosť, že maďarské elity v rámci procesu nacionalizácie preberajú tradičné uhorské symboly za maďarské a stotožňujú ich s maďarským etnikom, pričom slovenské etnikum v tom čase objavuje svoje symboly ešte pred národného obrodovania.

Analýze latinskej pohrebnej reči Andreja Daniela Michnaia venovanej Jánovi Grosovi sa venuje Oľga Vaneková. Na konkrétnej smútočnej reči písanej v latinčine približuje

aktualizáciu žánru – panegyriky. Záverom konštatuje, že smútočná reč Michnaia sa dá vnímať aj ako oslava humanitného vzdelania.

Posledná kapitola monografie ponúka pohľad Eriky Brtáňovej na kazateľskú činnosť Jána Kollára s upriamením pozornosti na jeho dvojzväzkovú zbierku kázni *Nedělní, svátečné i příležitostné kázně a řeči k napomožení pobozné národnosti*. J. Kollára autorka predstavuje postupne ako spisovateľa, učiteľa, vzdelávajúceho kazateľa, sociálneho mysliteľa a vynikajúceho rečníka. Osobitnú pozornosť venuje Kollárovej pozitívnej reflexii židovského etnika vo vianočnej kázni, v ktorej upozorňuje, že kresťania často zabúdajú na pôvod Spasiteľa, teda na fakt, že Spasiteľ sa narodil spomedzi Izraelitov. Záverom autorka konštatuje, že Kollárova kázňová próza výrazne napomáha porozumieť jeho osobnosti.

Publikácia významne obohacuje súčasný výskum staršej literatúry, keďže sa venuje žánru, ktorý bol dlhodobo prehliadaný. Je nepopierateľné, že hlavná hodnota skúmania starších diel či dokumentov tkvie v ich sprístupnení, keďže mnohé z nich sú dnešným čitateľom neprístupné. Aj z tohto dôvodu treba pozitívne hodnotiť dopĺňanie jednotlivých kapitol ukážkami pôvodných textov.

Monografia predstavuje ucelené dielo, v ktorom sa na kázeň pozerajú autori jeho štrnástich kapitol z teologického, literárnohistorického i lingvistického hľadiska; prínosné je, že autori neprehliadajú ani dobové súvislosti, preto má predmetná publikácia vysokú výpovednú hodnotu aj v náboženskej či politickej oblasti.

Gabriela Tobiašová

ČECHOVÁ, Mariana. *Andersencia*.

Praha: Verbum, 2019. ISBN 978-80-87800-59-1.

Šťastný koniec a s tým spojený optimizmus tvoria archetypálnu súčasť rozprávky – predovšetkým tej klasickej. Uvedené archetypálne

atribúty tradičnej rozprávky sa však postupne začali narúšať a do textov sa začlenili vážnejšie témy, ako napríklad drogová závislosť, sexualita, rasová neznášanlivosť či šikanovanie, ktoré boli primárne zobrazované najmä v literatúre adresovanej dospelému recipientovi. Do príbehov sa vkomponoval aj motív smrti, čím sa narušil tradičný záver v podobe výhry dobra nad zlom. Danú tragickosť v tvorbe pre deti a mladých dospelých musela a stále musí reflektovať (aj) literárna veda, čo fundovane kompenzuje monografia Mariany Čechovej *Andersencia*.

Už v 19. storočí dánsky priekopník autorskej rozprávky Hans Christian Andersen tematizoval vo svojich rozprávkach také motívy ako úzkosť, starosť, osamelosť, ľahostajnosť, strach či smrť. Práve na tieto existenciály v textoch spomenutého autora sa precízne zameriava M. Čechová vo svojej monografii. Výskumnú vzorku tvorí intencionálne výberový súbor umeleckých textov – šesť Andersenových rozprávok s existenciálnymi motívmi: *Malá morská panna*, *Smrek*, *Sedmokráska*, *Dievčatko so zápalkami*, *Statočný cínový vojačik* a *Ropucha*, ktoré sa skúmajú podrobnou kvalitatívnou obsahovou analýzou a interpretáciou.

Práca je rozdelená do troch kapitol, v prvej sa reliabilne vymedzujú metodologicko-koncepcné východiská, autorka nadväzuje na semioticko-komunikačnú platformu tzv. nitrianskej interpretačnej školy. Pri interpretácii rozprávok funkčne vychádza najmä z existenciálnej filozofie Martina Heideggera, jej cieľom je charakterizovať u H. Ch. Andersena obraz pobytu (Dasein). Druhá kapitola je vstupom do poetiky Andersenových rozprávok, čo slúži ako východisko pre tretiu kapitolu monografie. Tú tvoria originálne interpretačné sondy do spomínaných šiestich rozprávok, autorka ich podrobuje dôslednej interpretácii s cieľom postrehnúť obraz ľudskej existencie cez kvalitu existenciálneho výrazu. Objasňuje